

“ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΕΡΑ ΑΛΤΗ ΣΤΟΝ ΔΡΟΜΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ”

Λίτσας Ί. Χατζηφώτη
Αρχαιολόγου-Ιστορικού

---///---

Όμιλία στό Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων
2-4 Νοεμβρίου 2018

Χαμένη ή ἀρχή της στήν βαθειά ἀχλύ τῶν αἰῶνων ἀλλά διαρκῶς στήν πρώτη γραμμή τῆς ἐπικαιρότητας παντός καιροῦ ή περιοχή τῆς Ἡλείας, χάρη στήν Ὀλυμπία καί τούς Ὀλυμπιακούς ἀγῶνες. Διοργάνωση πού ἐπί τόσους αἰῶνες, περισσότερο ἀπό δέκα, εἶχαν πάντα στήν εὐθύνη τους οἱ Ἡλεῖοι μέ πρωτεύουσά τους τήν Ἡλιδα¹, ὅπου παρεμπιπτόντως ποτέ δέν τελέσθηκαν οἱ Ὀλυμπιακοί Ἀγῶνες, σέ περιβάλλον εἰδυλλιακό, ἐπιβλητικό, πνευματοφόρο, ἀπομονωμένο θεωρητικά στήν δυτική ἄκρη τῆς Πελοποννήσου ἀλλά κυριολεκτικά τό πλέον σημαντικό ἀθλητικό κέντρο τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας καί ὄχι μόνο. Ἡ Ἡλις χάρις στό «Ἡλειακόν Δίκαιον», τήν πιστή ἐφαρμογή τῶν νόμων καί τά ἀξιώματα πού ἦσαν συνδεδεμένα ἄμεσα μέ τήν καλλιέργεια τοῦ πνεύματος, τῆς ἀσκήσης καί μέ τήν ὀργάνωση τῶν Ἀγῶνων στήν Ὀλυμπία, κατάφερε νά πραγματοποιήσει στό διηνεκές αὐτό πού μέ δύο λέξεις ὀνομάζουμε Ὀλυμπιακό Ἰδεῶδες.

Τόπος μέ ιδιαίτερη ἀτμόσφαιρα ή Ὀλυμπία, φορτισμένη ἀπό τήν αἴσθηση τῆς παρουσίας, τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας τοῦ πατέρα τῶν θεῶν, τότε καί τῶν ἀνθρώπων, τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Οἱ τοπικοί μύθοι σχετικά μέ τόν ἰσχυρό βασιλιά τῆς περιοχῆς, τόν ξακουστό Πέλοπα, καί τόν ποτάμιο θεό Ἀλφειό, φανερώνουν τούς ἰσχυρούς δεσμούς τοῦ ἱεροῦ τόσο μέ τήν Ἀνατολή, ἀπό τή Μεσοποταμία, ὅσο καί μέ τή Δύση, ὡς τήν Κάτω Ἰταλία, δηλαδή μέ τόν γνωστό κόσμο στήν ἀρχαιότητα². Παράλληλα ἕνας σπουδαῖος ναό ἀφιερωμένος στόν Ὀλύμπιο Δία, οἱ θρύλοι γιά τό ἄγαλμά του - ἕνα ἀπό τά ἐπτά θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου - ἕνα στάδιο μέ χωρητικότητα σαρανταπέντε χιλιάδων ἀνθρώπων καί βεβαίως ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλη, πάνω στό ἀνυπέροβλητης ὁμορφιάς κορμί τοῦ ὁποῦ εἶναι ἀπαθανατισμένη ἀπτά ή ἀξεπέραστη τέχνη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, παραμένουν ἔσαεί μάρτυρες σιωπηλοί τοῦ μεγαλείου πού πλανᾶται αἰσθητά ὀλόγυρα.

¹ Πανουσανίου *Ἡλιακά*, VI 23-26, Εἰσαγωγή-Μετάφραση- Σημειώσεις Νικ. Δ. Παπαχατζῆ. Ἐκδοτική Ἀθηνῶν 1979, σσ. 394-411. Οἱ Ὀλυμπιακοί Ἀγῶνες στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα, Γιαλούρη Ν.: Καταγωγή καί ἱστορία, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, 1982, σσ. 82-87. Ἐπίσης τό κατά πολύ νεότερο: *Ἡλις, ἡ πόλη των Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων*, ΤΑΠ, Αθήνα 2010γ.

² Βικάτου Ὀλυμπία στο: http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2358

Ὁ ὄρκος τῶν ἀθλητῶν, ὁ σύγχρονος Ὀλυμπιακός ὄρκος, εἶναι λίγα καί ἀπό τά σπουδαιότερα λόγια ὄλων τῶν ἐποχῶν: «Ὀρκίζομαι νά πάρω μέρος στούς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες σύμφωνα μέ τό ἀληθινό πνεῦμα, γιά τήν τιμή τῆς χώρας μου, γιά τήν δόξα τοῦ ἀθλήματος»³. Λίγες λέξεις φορτισμένες μέ τήν οὐσία ὄχι μόνον τοῦ ἀθλητισμοῦ ἀλλά καί μέ τό βίωμα τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, μέ τίς αἰώνιες πνευματικές ἐννοιες καί τά βαθειά μηνύματα πού ἀναδύονται μέσα ἀπό αὐτή τήν ἐμπειρία. Περιλαμβάνει, δηλαδή, ὅλη τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ἐνσωματωμένη στόν κόσμον τοῦ ἀθλητισμοῦ. Τό γεγονός αὐτό ἐπικυρώνεται τό ἔτος 776 π.Χ., ὅταν ἀναδιοργανώθηκαν οἱ ἀγῶνες τῆς Ὀλυμπίας καί ἐπιβλήθηκε ἡ ἐκεχειρία στό πανελλήνιο μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, τή σύμπραξη τοῦ βασιλέα τῆς Σπάρτης Λυκούργου καί τή συμφωνία τοῦ βασιλέα τῆς Ἡλίδος, τοῦ Ἴφιτου, γιά τήν τέλεση λατρευτικῶν ἑορτῶν στήν Ὀλυμπία⁴.

Αὐτό μᾶς ταιριάζει πολύ μέ ἕνα ἀπόσπασμα λόγου τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης γιά τούς *Μακαρισμούς*, ὅπου λέγει χαρακτηριστικά: «Διότι ποιό εἶναι γλυκύτερο ἀπό τήν εἰρηνική ζωή ἀνάμεσα σέ ὅσα οἱ ἄνθρωποι φροντίζουν στόν βίον τους νά ἀπολαμβάνουν; ὅ,τι κι ἂν σκεφτεῖς ἀπό τά γλυκά πράγματα τῆς ζωῆς, ἔχει ἀνάγκη τήν εἰρήνη γιά νά εἶναι γλυκό. Γιατί ἂν ὑπάρχουν τά πάντα, ὅσα εἶναι τιμημένα στόν βίον, πλοῦτος, υγεία, γυναίκα, παιδιά, σπίτι, γονεῖς, ὑπηρέτες, φίλοι, γῆ καί θάλασσα πού πλουτίζουν αὐτούς πού τίς κατέχουν, κῆποι, κυνήγι, λουτρό, παλαιστρες, ἀθλήματα, ἐστιατόρια καί συμπόσια, καί ὅλα ὅσα ὑπάρχουν ἐπινοήματα τῆς εὐχαρίστησης, κι ἄς προστεθοῦν σέ αὐτά τά ὁμορφα θεάματα καί οἱ μουσικές παραστάσεις καί ὅ,τι ἄλλο μέ τό ὅποιο γίνεται ἡδύς ὁ βίος ὅσων τά μεταχειρίζονται. Ἄν ὅλα αὐτά ὑπάρχουν, ἀλλά ἀπουσιάζει τό ἀγαθό τῆς εἰρήνης, ποιό τό κέρδος ἀπό αὐτά ὅταν ὁ πόλεμος διακόπτει τήν ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν; Ἐπομένως ἡ εἰρήνη ἀπό μόνη τῆς εἶναι γλυκιά σέ ὅσους μετέχουν σέ αὐτή, καί γλυκαίνει πιό πολύ ὅλα τά τιμώμενα στόν βίον»⁵. *Εἰρήνην τήν ἐμήν δίδωμι ὑμῖν*⁶, εἶπε ἄλλωστε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Εἶναι ἐπίσης γνωστό ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν κάτοχοι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καί νά μή λησμονοῦμε τήν ἑλληνομάθεια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὁ ὅποιος ἀναφέρθηκε στόν φιλόσοφο Ἄρατο στήν ὁμιλία του στήν

³ Ὁ ὄρκος τῶν ἀθλητῶν στούς νεότερους χρόνους πρωτοεμφανίστηκε στούς Ὀλυμπιακοὺς τῆς Ἀμβέρσας. Τόν συνέθεσε ὁ Pierre de Coubertin καί ἀκούστηκε γιά πρώτη φορά ἀπό τόν βέλγο ξιφομάχο καί ὕδατοσφαιριστή Victor Boin στίς 14 Αὐγούστου 1920. Εἶχε προηγηθεῖ ὁ Ὀλυμπιακός ὕμνος στήν πρώτη σύγχρονη Ὀλυμπιάδα τῶν Ἀθηνῶν τό 1896 μέ στίχους τοῦ Κωστή Παλαμᾶ (Ἀρχαῖο Πνεῦμ' ἀθάνατο...).

⁴ Γιαλούρη Ν.: Καταγωγή καί ἱστορία, ἔ.ἀ. σ. 82.

⁵ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης *Ὅμιλία ζ' εἰς τούς Μακαρισμούς*, PG 44, 1277-1292. Απόδοση στη Νέα Ἑλληνική: π. Χερουβείμ Βελέτζας

⁶ Ἰω. 14, 27

Πνύκα καί παρομοίασε τόν Χριστιανό μέ τόν άθλητή: «έν δέ καί άθλη τις, ού στεφανοῦται, έν μή νομίμως άθλήση»⁷.

Η άντιπαλότητα πού παρουσιάζεται έντονα κατά τή διάρκεια τών πρώτων χριστιανικών χρόνων μεταξύ έθνικών καί Χριστιανών παραχώρησε βαθμηδόν τή θέση της στή διάκριση καί στήν άξιοποίηση εκείνων τών καταβολών του Έλληνικού Πολιτισμού (δίκαιο, τέχνη, φιλοσοφία) πού θά μπορούσαν νά φανοῦν γόνιμα στήν καλλιέργεια καί τή γνώση. Τό υπόδειγμα βρίσκεται στό λόγο του Μ. Βασιλείου «Πρός τούς νέους όπως έν έξ ελληνικών ώφελοῖντο λόγων». Η κατίσχυση του ελληνικού στοιχείου, μέ τόν παραμερισμό τών έθνικών στοιχείων, ύπῆρξε μέ τήν πάροδο του χρόνου πλήρης. Νά προσεχθεῖ στό σημείο αυτό ότι οί αρχαίοι Έλληνες δέν ἦσαν ειδωλολάτρες, διότι δέν λάτρευαν είδωλα. Οί θεοί του αρχαίου Έλληνα ἦσαν πίο μεγάλοι, πίο ώραιοί, πίο ευτυχισμένοι από αυτόν, ταυτόχρονα όμως ἦσαν απόλυτα όμοιοί μέ αυτόν, είχαν τίς ίδιες άρετές καί τά ίδια έλαττώματα, πού μπορεί νά τά εξηγήσει, καί μέ τά ίδια ένστικτα, πού μέ τόν ίδιο τρόπο τά θεοποιεῖ⁸. Τά κύρια άθλήματα τών ιστορικών χρόνων στήν Όλυμπία είχαν ως θεϊκό-ήρωικό πρότυπό τους, έγγραφε ό Ν. Γιαλούρης, τους μυθικούς άγώνες. Η όμοίωση του ανθρώπου μέ τούς θεούς καί ήρωες ιδρυτές τών άγώνων, ἦταν ή κύρια άποστολή του Ίεροῦ τῆς Όλυμπίας, όπως άλλωστε καί τών άλλων ελληνικών ιερών⁹.

Άσφαλώς πολύ άπλά θά μπορούσε καί αυτό νά χρησιμοποιηθεῖ ως πολύ σαφής καί πλήρης άπάντηση προς τούς νεοπαγανιστές όπαδούς του Δωδεκαθέου του Όλύμπου. Ακούγοντάς τους όλους αυτούς πού κάνουν πώς άγνοοῦν ότι ή αρχαία ελληνική φιλοσοφία όδηγήθηκε «έν σπέρματι» στήν αλήθεια του ένός καί μοναδικού Θεοῦ, μερικές φορές έχει τήν έντύπωση ότι, τουλάχιστον, έχουν ήθελημένα ένα μεγάλο κενό στίς γνώσεις τους.

Αποτέλεσμα τῆς προτροπῆς για χρήση «τών ώφελίμων ελληνικών λόγων» είναι οί φιλοτεχνημένες σε νάρθηκες ή τράπεζες μοναστηριακών καθολικών όρθοδόξων μονών παραστάσεις αρχαίων έλλήνων σοφών καί φιλοσόφων καί ιδιαίτερος του Σωκράτη καί του Πλάτωνα, πού είναι ιδιαίτερα άγαπητοί, αλλά καί του Πυθαγόρα, του Σόλωνα, του Φίλωνα, του Όμήρου, του Αριστοτέλη, του Γαληνοῦ, του Πλούταρχου, καί τῆς Σίβυλλας, κοντά στους μάρτυρες καί τούς όσίους της Όρθοδοξίας¹⁰.

⁷ Προς Τιμόθεον Β', 2. 5

⁸ Richerpin J., *Έλληνική Μυθολογία*. Επιμέλεια Σπ. Μαρινάτου. μτφρ. Ν. Τετενέ, Έκδοτικός Οίκος Βίβλος, Αθήναι 1953, τ. Α', σ. 12.

⁹ Γιαλούρη Ν.: *Οί Όλυμπιακοί Αγώνες στήν Αρχαία Ελλάδα*, Η σημασία καί ή άκτινοβολία τών Αγώνων, Έκδοτική Αθηνών, 1982, σσ. 78.

¹⁰ Ζία Νικ.: Έλληνες φιλόσοφοι ιστορημένοι σε όρθόδοξες εκκλησίες καί μονές, περιοδ. *Τόλμη*, τ. 13. σσ. 40-41. Βλ. καί Πρωτοπρ. Δημ. Κωνσταντέλλου, Πρόδρομοί στήν άλληλοπεριχώρησι Έλληνισμού καί Χριστιανισμού, περιοδ. *Θεολογία*, τόμ. 73 (2002), σ. 80.

Ἡ τέλεση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων συνεχίσθηκε κανονικά τους πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες. Τό 393 πραγματοποιήθηκαν οἱ τελευταῖοι Ὀλυμπιακοί Ἀγῶνες καί λίγο ἀργότερα ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Θεοδοσίος Α', μέ διάταγμα τοῦ 426, ἀπαγόρευσε ὀριστικά τήν τέλεσή τους. Ἐπί Θεοδοσίου Β' ἐπῆλθε ἡ ὀριστική καταστροφή τοῦ ἱεροῦ. Στά μέσα τοῦ 5ου αἰ. ἐπάνω στά ἤδη ἐρειπωμένα κτίσματα ἀναπτύχθηκε μικρός χριστιανικός οἰκισμός, καί τό ἐργαστήριο τοῦ Φειδία μετατράπηκε σέ παλαιοχριστιανική βασιλική. Γιά τήν ἱστορία νά ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ ναός αὐτός καταστράφηκε το 551 ἀπό τόν μεγάλο σεισμό πού κτύπησε τήν περιοχή καί ὅτι στήν πρωτεύουσα τῶν Ἡλείων, τήν «Διός γείτονα», τήν Ἡλιδα, ἐπάνω στή Νότια Στοά πού εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ ἀπό τούς ὑστερορωμαϊκούς χρόνους, οἰδομήθηκε στό δεύτερο μισό τοῦ 5ου αἰώνα μία ἀκόμη βασιλική μέ ψηφιδωτό δάπεδο

Ἐδῶ, σημειώνεται ἕνας σημαντικός σταθμός στήν ἱστορία τοῦ τόπου καί τῶν Ἀγῶνων. Αὐτή ἡ μετατροπή τοῦ χώρου, ὅπου ἕνας ἀπό τούς μεγαλύτερους καλλιτέχνες πού παρουσιάσθηκε στόν κόσμο μας, γιά νά κατηγορηθεῖ κιόλας ὅτι σφετερίσθηκε μέρος ἀπό τά πολύτιμα ὑλικά του ἀγάλματος τοῦ Διός, σημειοδοτεῖ τή μετάβαση τοῦ κτίσματος ἀπό ἕνα ἐθνικό μνημεῖο σέ μία νέα Ἄλτη, σέ ἕνα ἄλλο στάδιο ἀγῶνων, ἕναν ναό χριστιανικό, ὅπου ἀνοίγεται ἕνας ἄλλος δρόμος γιά τήν Ἡλεία, μέ τά ἴδια ἀνθρωπιστικά ἰδανικά μέ ἐκεῖνα γιά τά ὁποῖα ἀγωνίζονταν οἱ ἀθλητές τῆς ἀρχαιότητος, ὁ δρόμος πρὸς τόν Χριστό.

Ἡ συνήθεια οἱ χριστιανικοί ναοί νά κτίζονται στή θέση παγανιστικῶν μνημείων δέν ἔχει τή μορφή ἄκριτης, φανατικῆς πράξης. Ἐνίοτε ἀποτελεῖ ἐφαρμογή τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καί φιλοσοφίας, τῆς μεταμόρφωσης τοῦ «ἀγριελαίου» εἰς «καλλιέλαιον». Εἶναι μία μορφή διαλεκτικῆς πού ἴσχυε στήν ἀρχαία Ἐκκλησία¹¹.

Πρῶτα ἀπό ὅλα ὅμως τό ζήτημα εἶναι πρακτικό καί οἰκονομικό. Ἐνα κτίριο, γενικά, πού εἶναι συνήθως γερῆ οἰκοδομική κατασκευή, κανεῖς ἐχέφρων δέν τόν κατεδαφίζει χωρίς οὐσιαστικό λόγο, διότι πετάει ἄσκοπα τά ἔξοδα πού θά χρειαζόταν νά ξαναχτίσει κάτι παρόμοιο. Αὐτό τό διαισθάνονται οἱ ἱστορικοί ἀρχιτέκτονες, ὅταν παρατηροῦν μνημεῖα πού ἀλλάζουν χρήση. Ἐτσι π.χ. σώθηκε τό Θησεῖον. Τόν μοναδικό Παρθενῶνα δέν τόν κατέστρεψε ὁ χριστιανός αὐτοκράτωρ πού τόν μετέτρεψε σέ ναό τῆς Θεοτόκου, ἀλλά ἡ συγχορδία Βενετῶν καί Τούρκων πολεμάρχων. Τό ὅτι οἱ Χριστιανοί ἔκτιζαν ναούς πάνω σέ ἀρχαῖα ἱερά ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειάς τους νά τούς ἀνανεώσουν σύμφωνα μέ τήν ἐμπεδωμένη θρησκεία. Ὅπως ἔχει εἰπωθεῖ: «Ἡ ἱερότητα εἶναι

¹¹ Γουλούλη Σταύρου Γ.: Χριστιανικός ναός: Ἐγκαίνια χώρου καί ἀνανέωση χρόνου. Περιοδικό Ἐφημέριος, Ἰανουάριος 2014, σ. 18.

παγκόσμια συνείδηση και δένεται μέ τόν τόπο πού συνδέεται μέ τίς ρίζες μιᾶς ομάδας»¹².

Ἡ σχέση Ἑλλήνος Λόγου καί Ὁρθοδοξίας κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ συνοψίζεται ὡς ἑξῆς : «... τό Θεῖον κείται ὑπεράνω τοῦ νοῦ καί λόγου καί ὑπεράνω τῆς διαλεκτικῆς καί τῆς ἀποδεικτικῆς. Δέν ὑπόκειται οὔτε στήν αἴσθηση οὔτε στήν ἐπιστήμη οὔτε στόν συλλογισμό, ἀλλ' οἱ πατέρες παρήγγειλαν νά συλλογιζώμεθα περί τῶν θείων καί ὠνόμασαν ἀποδεικτικόν τόν περί αὐτῶν συλλογισμόν ...»¹³.

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ἔγραφε ὅτι «... ἡ θεία πρόνοια κάλεσε τό ἑλληνικό ἔθνος νά ἐκπολιτίσει μέ τόν δικό του πολιτισμό τά ἔθνη καί νά προετοιμάσει "τό πλήρωμα τοῦ χρόνου" ὥστε νά γίνῃ δεκτὴ ἡ ἀλήθεια πού θά ἀποκαλυφθεῖ γιά νά ἔλθῃ ὁ Σωτήρας τοῦ κόσμου. Εἶναι περισσότερο ἀπό ἀληθινό ὅτι οἱ ἀλήθειες τοῦ Χριστιανισμοῦ θά ἦταν ἀδύνατο νά γίνον ἀποδεκτές ἀπό τήν ἀνθρωπότητα, ἂν ὁ ἑλληνικός πολιτισμός καί ἡ ἑλληνική παιδεία δέν προπαρσκεύαζαν κατάλληλα τούς λαούς καί τά ἔθνη καί ἂν πρῶτα ἀπό ὅλα δέν ὑπῆρχε ἑλληνικό ἔθνος γιά νά υἰοθετήσῃ καί νά ἐνστερνιστεῖ τόν χριστιανισμό καί ἀμέσως ἀπό τήν ἀρχή νά ἀγωνιστεῖ καί νά ὑποστηρίξῃ τή Νέα αὐτή πνευματική Θρησκεία τίς νέες τῆς ὑψηλῆς ἠθικῆς καί δογματικῆς ἀρχῆς»¹⁴.

Ἀσφαλῶς ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός καί ὁ χριστιανικός κόσμος εἶναι δύο σφαῖρες μέ τελείως διαφορετικό περιεχόμενο, γεγονός πού καθίσταται φανερό τόσο στήν τέχνη ὅσο καί κυρίως στή διάνοηση πέρα ἀπό τήν χρονική διαφορά. Τοῦτο εἶναι βέβαια ἀπολύτως φυσικό ἀλλά καί κατανοητό. Τό μέγεθος τῆς διαφορᾶς παρουσιάζει ἀνισότητες χρονικῶς καθὼς οἱ διάφοροι παράγοντες πού δίνουν τήν ἔκταση αὐτῆς τῆς διαφορᾶς ποικίλουν κατά ἐποχές καί περιστάσεις, ἀφοῦ ἐξαρτῶνται ἀπό τό πολιτικό, πνευματικό καί θρησκευτικό κατεστημένο κάθε ἐποχῆς μέσα στίς διαρκεῖς ἀλλαγές πού διαγράφονται κάθε τόσο στό χῶρο τῆς κάθε εἴδους ἐξέλιξης τῆς «Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας».

Ἐχει παρατηρηθεῖ ὅτι κατά τούς πρόσφατους καιρούς ὁ Ἑλληνισμός καί ὁ Χριστιανισμός ἔγινε προσπάθεια νά ἐνωθοῦν στόν χῶρο τοῦ πνεύματος γιά λόγους πρακτικῆς ἀνάγκης κυρίως ἀλλά καί ὑπό τήν ἐπίδραση ἀνθρωπιστικῶν τάσεων καί ἐθνικῶν συγκυριῶν. Ἀρχαία Ἑλλάδα καί Μεσαιωνικός Ἑλληνισμός, αὐτό πού συμβατικά ἔχει καθιερωθεῖ νά ὀνομάζεται «Βυζάντιο»¹⁵, εἶναι

¹² Αυτόθι

¹³ Χρήστου Παν.: *Θεολογικά μελετήματα, νηπτικά καί ἡσυχαστικά*, Ἀθήναι 1977, σ. 148.

¹⁴ Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτη Πενταπόλεως: *Περί Πίστεως καί Πατρίδος*. Εἰσαγωγή, πρωτότυπα κείμενα, νεοελληνική ἀπόδοση, σχόλια: Σοφοκλῆς Γ. Δημητρακόπουλος. Ἐκδόσεις Παρρησία, Ἀθήνα 2017, σ. 39.

¹⁵ Σύμφωνα με την Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ ο ὄρος "βυζάντιο" και τα παράγωγά του εἶναι ἐπινόηση καθολικῶν ιερωμένων οἱ οἱποῖοι θεωροῦσαν ὅτι το ὄνομα "Ρωμαῖός" παραπέμπει στήν δική τους κα-

ὅπωςδήποτε ἀναντικατάστατες «περιοχές» τῆς ἑλληνικῆς κληρονομιάς, ὅσο κι ἂν κάποιοι, γιά λόγους ὑποπτους, προσπαθοῦν κατά καιρούς νά ἀποκόπτουν τή μία ἀπό τήν ἄλλη ἢ νά ὑποτιμοῦν μία ἀπό τίς δύο. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι εὐρισκόμαστε ἐνώπιον δύο κόσμων πού εἶναι δυνατόν νά ταυτιστοῦν ἀλλά ὄχι καί ὅτι δέν ἀλληλοπεριχωροῦνται.

Οἱ ἐκατέρωθεν ἀντιδράσεις πού παρατηροῦνται ἔχουν τίς αἰτίες τους πού πρέπει νά ἀναζητηθοῦν σέ θρησκευτικές παρεξηγήσεις καί ἐπιστημονικές ἀντιλήψεις πού παραθεωροῦν τά κοινωνικά προβλήματα καί τίς θρησκευτικές ἀνάγκες οἱ ὁποῖες ἀπορρέουν ἀπό αὐτά σέ κάθε ἐποχή.

Τόσο ἡ τέχνη ὅσο καί ἡ φιλοσοφία καί ἡ λογοτεχνία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας δέν παύουν νά εἶναι ἐκφάνσεις καί ἐκφράσεις βαθιά πνευματικές μέ πανανθρώπινη ἀποδοχή. Δέν εἶναι δυνατόν, ὅμως, νά μετρηθοῦν καί νά κριθοῦν μέ τά μέτρα τῆς χριστιανικῆς διανόησης καί νά ἀπορριφθοῦν.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ἡ θρησκεία, ἡ χριστιανική Πίστη, ἡ Ἐκκλησία τήν ὁποία ἴδρυσε ὁ Ἰησοῦς Χριστός καί ἔχει διαδοθεῖ εὐρύτατα στήν οἰκουμένη, δέν συνιστᾷ ἀπλῶς ἕνα σύστημα θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Στή διάρκεια τῆς ἐπί δύο καί πλέον χιλιετίες ἀπό τήν γέννηση τοῦ Χριστοῦ ὑπάρξεως της ἔχει θεμελιώσει ἕνα σύνολο ἰδεῶν, τρόπους ζωῆς καί ἐκφάνσεις τῆς τέχνης πού ἀνάλογα μέ τά ἔθνη καί τίς ἐποχές παραδόθηκαν ἀνά τούς αἰῶνες ὡς τίς ἡμέρες μας

Ἐπομένως δέν εἶναι δυνατόν νά τεθεῖ τό ἀξίωμα πῶς τό ἕνα ἐξαφανίζει τό ἄλλο, ἢ πῶς τό ἕνα ἀναιρεῖ τό ἄλλο, ἐφ' ὅσον εἶναι δύο κόσμοι διαφορετικοί, πού ἀλληλοπεριχωροῦνται στόν χῶρο πού ἐκάστοτε καταλαμβάνει ὁ Ἑλληνισμός.

Πρόκειται γιά ἕνα γεγονός ἀπόλυτα κατανοητό πού δέν μπορεῖ νά ἀξιολογηθεῖ στήν νεώτερη ἐποχή μονόπλευρα, δηλαδή νά καταδικαστεῖ ὁ Χριστιανισμός ἐπειδή δέν συμφωνεῖ γενικῶς μέ τήν ἀρχαία φιλοσοφία. Ἀντίστροφα δέν εἶναι οὔτε ἀπό ἐπιστημονική οὔτε καί ἀπό καμία ἄλλη πλευρά θεμιτό νά καταδικάζομε μέ κριτήρια χριστιανικῆς θεολογίας τήν διανόηση μίας ὀλόκληρης ἐποχῆς, τῆς πιό λαμπρῆς της ἀνθρωπότητας, ὥστε νά χαρακτηριστεῖ «κλασική», πολύ περισσότερο ἐφ' ὅσον αὐτό δέν ἰσχύει οὐσιαστικῶς γενικά στίς πνευματικές σχέσεις τῶν δύο κόσμων.

Μεγάλες μορφές τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς γνώρισαν μέ συνειδητή ἐπιλογή καί θερμό ἐνδιαφέρον τήν ἀρχαία ἑλληνική γραμματεία καί ἰδίως τήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία, τήν ὁποία χρησιμοποίησαν ὅπου ἦταν δυνατόν νά προσφέρει μέ τό ὑψηλό πνευματικό της ἐπίπεδο, πού ἀποκλήθηκε καί παρέμει-

Θολική Ρώμη.Ο Montesquieu και ὅλοι οἱ υπόλοιποι ιστορικοί συνέχισαν αὐτήν τήν "παράδοση".
http://www.istorikathemata.com/2011/08/blogpost_16.html

νε κλασικό ανά τούς αιώνες. Δέν απορρίφθηκε ή φιλοσοφία από τούς χριστιανούς θεολόγους γενικά. Άλλωστε θά ήταν αντιφατικό. Μέ τόν τρόπο σκέψης πού αποκτοῦσαν από τή γνωριμία μέ τούς ἀρχαίους φιλοσόφους καί μέ τό πλούσιο γλωσσικό ἔνδυμα πού διέθετε, τήν ἔθεσαν στήν ὑπηρεσία τῆς ὀρθῆς διατύπωσης τῶν δογμάτων καί τήν λυσιτελέστερη ἐπίλυση τεχνικῶν προβλημάτων πού παρουσιάζονταν κατά καιρούς καί γιά διαφόρους λόγους.

Ἑλληνισμός καί Χριστιανισμός, ή γνώση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καί ή πίστη τῶν Χριστιανῶν, Ἑλλήνων ἀλλά καί ἀλλοεθνῶν πού μετεῖχαν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, δημιούργησαν μία ἀδιάσπαστη ἐνότητα. Οἱ δύο κόσμοι συμφιλιωμένοι, ἐργάστηκαν ἀπό κοινοῦ καί παρήγαγαν τούς καλύτερους καρπούς πού παρουσίασε τό ἑλληνικό πνεῦμα.

Εὐγλωττη ἀπόδειξη αὐτῆς τῆς διαχρονικῆς συνύπαρξης, ὅπως λέγει ἓνας καλός μου φίλος, ἀποτελεῖ ὁ λιτός καρπός αὐτῆς τῆς ἄγονης γωνιάς τῆς γῆς: ὁ κλάδος ἐλαίας, πού ὡς σύμβολο εἰρήνης γεφυρώνει τίς ὄχθες τῆς Μεσογείου, καί ὡς σύμβολο ἀνδρείας στεφανώνει τά κεφάλια τῶν ἀρχαίων ἀθλητῶν καί τούς τάφους τῶν μετέπειτα Μαρτύρων.